

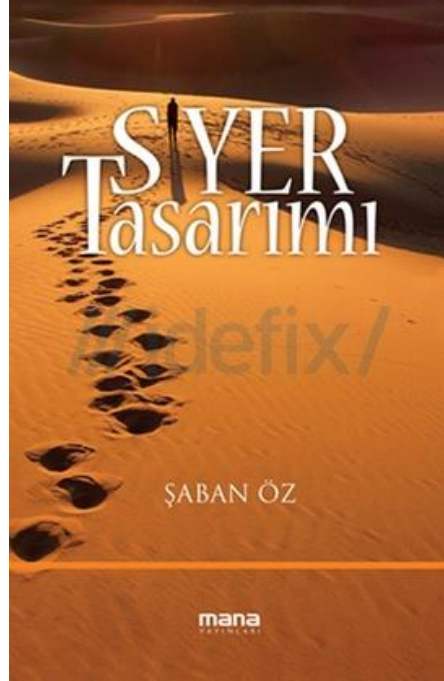
KİTAP TANITIMI

Şaban Öz, *Siyer Tasarımı*, İstanbul: Mana Yayınları, 2015, 160 s.

ZEYNEP BETÜL ÖNDER*

İslâm dünyasının ve Müslüman coğrafyanın içinde bulunmuş olduğu “geri kalmışlık”, Müslümanları çeşitli kurtuluş çareleri aramaya yöneltmiş, kimileri Batılı söylemlerin etkisinde kalarak maddeci akımlara kapılmış, kimileri klasik merviyâtı yeni baştan yorumlamayı çözüm olarak görmüştür. Bu yenilenmenin günümüzde İslâm tarihi –özelde de Siyer- yazımına ve okumalarına yansımaları elzemdir. Bu bakımdan tanıtımını yapacağımız eser, geçmişten geleceğe Siyer’in serüvenini derli toplu biçimde sunmakla metodoloji alanında önemli bir boşluğu doldurarak araştırmacılara yeni bir ufuk açacaktır.

Eser, önsöz, giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Yazar önsözde (s. 7-10) *Siyer Tasarımı*’nın yeni bir siyer yazıcılığı olmakla birlikte Hz. Peygamber’i doğru anlama çabası olduğunu ifade etmektedir. Giriş bölümünde (s. 11-29) ise nübüvvetin gerekliliğinden, insanların tevhid inancından uzak-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencisi, İLAMER İslam Tarihi Araştırma Gurubu Öğrencisi

laşması sonucunda elçilerin gönderilmesinin zorunlu bir hal almasından, dinin imandan sonra en vazgeçilmez unsurunun peygamberler olduğundan söz etmektedir. Ancak zamanla peygamberler, aşırı muhabbet ve cehalet neticesinde ana misyonlarından koparılarak *mitolojinin tanrıları* haline getirilmişlerdir.

Risâlet geleneği, Allah'ın tarihe müdahalesinin en önemli göstergesidir. Allah, tarihe, topluma ve bireye karışmaktadır ve karışmalıdır. Yazara göre bu, inkâr edilemez bir gerçekliktir.

Eserin birinci bölümü (s. 31-83) “*Siyer'in Dünü*” başlığını taşımaktadır. Yazar bu bölümde klasik dönemin Siyer Tasarımını ve zamanla farklılaşan peygamber algısını iki genel başlık altında örnekler eşliğinde anlatmaktadır. İslâm tarihçilerimiz geçmişte, eserlerini Hz. Peygamber'den değil, O'nun da bağlı olduğu nübüvvet zincirinin ilk halkası olan Hz. Âdem'den başlayarak yazmışlar, bu durum da Kur'ân'ın vurguladığı nebevî geleneğe de uygunluk arz etmiştir. Ancak Hz. Peygamber'le ilgili bazı hususlar, çeşitli sâikler sebebiyle, olduğundan farklı ifade edilmiş, bu durum savunulan görüşün ispatı için rivâyet uydurmaya kadar gitmiştir. Örnek olarak “*Ben, Âdem ruh ile beden arasındayken peygamberdim*” rivâyeti aktarılmış, bunun kaynaklara girişinde Hz. Peygamber'in Hz. Musa ile Hz. İsa'nın peygamberliğinden önce var olduğu, böylece peygamberlerin yahut ümmetlerinin yarıştırlarak birbirlerinden üstün olduklarının kanıtlanması sebep olarak gösterilmiştir.

Klasik dönemde sorun teşkil eden bir başka husus yazara göre, Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerde olduğu gibi açık mucizeler göstermemiş oluşudur. Bunu bir eksiklik olarak gören müellifler, özellikle de gayri Müslimlere karşı zor durumda kalmamak adına Hz. Peygamber'in birçok mucizesi olduğunu ispatlama gayretiyle birtakım rivâyetleri eserlerine derc etmişlerdir. Oysa yazara göre, Kur'ân'da yer alan bazı ayetlerde¹ O'nun mucize sahibi olmadığı açıkça ifade edilmiştir.

Geçmişten günümüze sorun haline gelen bir diğer konu, metinlerde anlatılanlar ile Peygamber'in eşit olduğu algısıdır. Bugün siyer okuyucuları metinleri dokunulmaz olarak algılamakta ve yazarın ifadesiyle “*türedi peygamberler*”e iman etmektedirler. Zaman içerisinde Hz. Peygam-

¹ 17/İsrâ, 59; 17/İsrâ, 90-93; 10/Yunus, 20; 6/En'âm, 109, 124, 158 vd.

ber için oluşan algının metinden bağımsızlaşmayarak genelleştirilmesi, herkesin öyle anlamasının beklenmesi, hatta öyle inanmayanların da dinden aforoz edilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu değişim “kul Peygamber”den “yaratılışın gayesi olan Peygamber”e² doğru olmuştur. Bu sorunun çözümü olarak, peygamber algılarındaki değişimin kökenine inip Kur’ânî ve tarihî Peygamberi yani Kur’ân’a ve tarihe ait olan Peygamberi gerçekliğiyle ortaya çıkarmak önerilmiştir.

Yazar bugünün Türkiye'sinde mevcut olan Hz. Peygamber algılarına yenilikçilerin, gelenekselcilerin, seleflerin ve türedilerin anlayışları şeklinde değinmiştir. Bu grupların her biri farklı bir peygambere iman etmektedir. Oysa Kur’ân’da Hz. Peygamber’in vasıfları açıkça ortaya konulmuştur.³ Öz, doğru peygamber algısının olmazsa olmaz kabulleri olarak şunları sıralamıştır: Allah’ın gönderdiği Peygamber’e razı olmak ve tarihin tanıttığı Peygamber’e razı olmak ki bu Peygamber, güçlü ve zayıf yönleri olan, savaştan, seven ve sevilen, gülen ve hüznlenen, yanılgı ve itiraz edilen son peygamberdir.

İkinci bölümde (s. 85-131) Siyer’in bugünü incelenmiştir. Yazar, olayın künhüne vâkıf olma bâbında siyerin derin bir okumayı hak ettiğini ifade etmektedir. Ancak öncelikle Siyer yazıcılığı hususunda birtakım görüşler sunulmuştur. Geçmişte İbn Sa’d’a kadarki süreçte kronolojik bir Siyer yazımı yapılmıştır. Aynı sistem günümüzde dahi kullanılmaktadır. Bu usûl, olayları neden-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirmesi açısından gerekli olsa da olayların arka perdesindeki manayı kavrama hususunda okuyucuya engel olduğu açıktır. Çalışmada, kastedilen örtüklüğü gidermek amacıyla birtakım modern çalışmaların buna katkı sağladığı gözden kaçırılmamıştır.⁴

Siyer yazımının önemi olduğu kadar Siyer okumanın da önemi büyüktür. Eserde buna dikkat çekilmiş ve günümüzde siyeri hak ettiği şekilde derin okumanın ne halk nezdinde ne de akademik çevrelerce yeterli ölçülerde yapıldığından yakınılmıştır. Yazar, derin okumanın nasıllığına dair birtakım kriterler sunmuştur. Bunlardan bazılarını yer

² Bkz. Levlâke rivâyeti.

³ 48/Fetih, 29; 72/Cin, 23; 53/Necm, 3; 46/Ahkâf, 9; 18/Kehf, 110; 7/A’raf, 157-158 vd.

⁴ Hamidullah, Muhammed, *Resulullah Muhammed*, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul 1992; Ali Şeriatî, *Muhammed’i Tanıyalım*, çev. Ali Seyyidoğlu, Fecr Yay., Ankara 1995.

verelim: Okuma, hâdise referanslığında olmalı, tarihin imhâsı ve yeniden inşâsı üzerine olmamalıdır. Ayrıca mesaj verme maksatlı değil, anlam çabası üzerine kurulmalıdır. Bu anlam, ideolojilerden arındırılmış hakiki anlamdır. Yine okuma, tarihsellik gibi ithal tezler üzerinden yapılmamalı, Hz. Peygamber bireysel çıkarılara araçsallaştırılmamalıdır.

Siyer'in bugününe dair dile getirilen bir diğer mesele, ümmetin Peygamber'le imtihanı olarak sunulan "*modern zamanın sahabisi olmak*"tır. Yazar kulağa ilginç gelen bu ifadeyle, dinin örften, gelenekten, mezhepsel söylemlerden arındırılmış sâfi halini idrak edebilecek bir ümmet olmayı kastetmektedir. Çünkü Kur'an'ı en iyi anlayan Hz. Peygamber, O'nu en iyi anlayansa sahabisi olmuştur. Ancak bu hususun klasiğin tahrifi olarak anlaşılması gerektiği de çalışmada vurgulanmıştır. Ayrıca modern zamanda sahabe olmanın önündeki engelleri tespit eden yazar gerekçe olarak şunlara değinmiştir: Kur'an'ın ve tarihin tanıttığı Peygamber'e razı olmamak, Müslümanlığı meslek haline getirmek,⁵ ideolojilerden kurtulamama, maddi-manevi yetinmezlik ve bitmeyen şekilcilik. İslâm'ın şekle önem vermekle beraber aşırı şekilciliğin de özüne inilememiş bir din anlayışını ortaya çıkaracağını düşünen yazar; misvak kullanmak, sakal bırakmak gibi davranışların sünnet diye ön plana çıkarılmasına rağmen Hz. Peygamber'in Mekke'yi fethettiği gün kendine zulmeden insanları affetmesi sebebiyle affetmenin sünnet olduğunun vurgulanmayışından yakınmaktadır.⁶

Yazar, eserin devamında Hz. Peygamber'in hayatına dair bitmek bilmeyen klişeleşmiş konulara değinmiş, kısaca bu hususlardaki tavrını belirtmiştir. Şöyle ki, Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile olan evliliğinde, Hz. Âişe'nin yaşı bugün hâlihazırda tartışılmaktadır. Oysa o günün toplumunda bu evliliğin abes olduğuna dair kimse bir tepki göstermemiştir. Dolayısıyla bugün bunu tartışmak faydasızdır. Bir diğer konu ise Hz. Peygamber'in savaşları ile ilgilidir. Batı'dan ithal fikirlerle bazı Müslüman çevreler dahi cihâd anlayışını savaşla özdeşleştirmekte ve Hz. Pey-

⁵ İlahiyatçılar, vâizler, müftüler, yazarlar, film yapımcıları, kanaat önderleri, efendiler ve müridler gibi toplumun birçok kesiminden insanın Hz. Peygamber'i anlama ve anlatma konusunda samimiyetsiz oluşu ve bu işi bir meslek gibi yapması olarak açıklanmıştır.

⁶ Unutulmuş bir sünneti ihya babında Şaban Öz'ün Mekke'nin Fethi olan 11 Ocak gününü "*Dünya Affetme Günü*" olarak önermesi de burada değinmeyi kendime vazife bildiğim takdir edilesi bir fikirdir.

gamber'i şiddet Peygamberi gibi gösterme işine bilinçsizce de olsa katkı sağlamaktadırlar. Oysa Hz. Peygamber ne savaş meraklısı ne de pasif direniş gösteren bir liderdir. Savaş hususunda Hz. Peygamber'in ölçüsü daima ahlâka uygunluk olmuştur. Çok tartışılan kölelik hususunu da bu bağlamda değerlendirebiliriz. Hz. Peygamber dönemindeki köleliği günümüzde Batı'nın bize sunduğu formatta bir kölelik olarak düşünmemeliyiz. O, toplumda emekçi sınıf olarak görebileceğimiz köleliği tamamen kaldırmalı mıydı? Bunu yapsaydı bütün işleri kim yapacaktı? Hz. Peygamber, köleleri köle olarak özgürleştirdi. O'nun ölçütü yine ahlâktı.

Hz. Peygamber'le ilgili tartışılan bir diğer mesele de siyasî otoritesidir. Yazarın bu husustaki görüşü, O'nun dinî otoritesi yanında siyasî bir otoritesinin de olduğu, tebliğ ettiği dinde din-dünya ayrımı olmadığı ve siyasetin iktidar ve muhalefet şeklindeki iki vechini de O'nun hayatında bulabileceğimiz yönündedir.

Çalışmada üzerinde durulan en önemli meselelerden biri de çağdaş siyer çalışmalarının sosyoloji, psikoloji, tefsir, hadis gibi ilimlerden bağımsız yapılmaması gerektiğidir. Doğru bir peygamber algısına sahip olabilmek için disiplinler arası çalışılması zorunluluğu vurgulanmıştır. Zira bu ilimler -özellikle de sosyoloji- İslâm vahyinin getirdiği değişimi daha doğru anlamlandırmamıza büyük katkı sunacaktır.

Bu bölümde son olarak siyer öğretimi ve tenkitçilik meselesine değinen yazar, siyer öğretiminde⁷ kaynak (öğrencilerin siyeri ilk kaynaklardan öğrenememesi) ve algı problemi (öğrencilerin Hz. Peygamber'in hayatına dair sorulamaz bilgilerle yetiştirilmesi), bilgi yetersizliği, siyerin bağımsız bir bilim dalı olarak çalışılmaması ve usulünün oluşmamış olması, öğretim elemanı problemi (öğretim elemanlarının uzmanlıklarına göre seçilmemesi ve farklı şubelere farklı öğretim elemanlarının girmesi) gibi birçok soruna yer vermiştir. Bu hususlarda problemleri dile getirmekle yetinmeyen yazarımız, mümkün olduğunca uygulanabilir çözüm önerileri sunmayı ihmal etmemiştir.

Tenkitçilik hususunda da bilimsel farklılıklarının kaçınılmaz olduğu dile getirilmiş ve fen bilimleri gibi kesin sonuçlar üzerinden konu-

⁷ Eserde siyer öğretimi ve bu konudaki problemler, işin ihtisasının yapıldığı İlahiyat fakülteleri ve orada öğrenim görenler açısından ele alınmıştır.

şulduğunu düşündüğümüz alanlarda dahi netliğin bulunmaması örnek verilerek siyer gibi sosyal bir bilim dalında da kesinlik olamayacağı, dolayısıyla eleştirilerin doğal ve gerekli olduğu belirtilmiştir. Tenkitçilikten kasıt ise geleneği inkâr değil, aksine gelenekte var olan *reddiye* anlayışının yeniden diriltilmesidir.

Üçüncü ve son bölüm (s. 133-152) *Siyer'in Yarını* hakkında bize fikir sunmaktadır. Yazar burada gelecekteki siyer tasarımı ve peygamber algısı hakkındaki çekincelerini dile getirmiştir. Akademik popülariteye, dini grupların menfaatlerine, siyasî çıkarlara, sevgiye, maddi-manevi hazlara kurban edilecek bir peygamber algısından endişe duymaktadır. Nitekim geçmiş toplumlar da kendi zamanlarının şartları gereği Hz. Peygamber'i mücahid, barışsever, öğretmen gibi kimliklerle andıysa, geleceğin ümmetinin de Hz. Peygamber'i rüyalarda dolaşan, twitler attıran, olimpiyatlara katılan bir Peygamber kimliğine bürümleri muhtemeldir. Bu sebeple eserde Hz. Peygamber'i gerçek kimliğinden taviz vermeden, beşerî yönlerini iptal etmeden, nebevî yönünü de yüceltmeden⁸ doğru bir şekilde konumlandırmak gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca *Kur'ân İslâm'ı* söylemlerinin karşısına *Siyer İslâm'ı* kavramını yerleştiren Öz, bu ifade ile Kur'ân'ın anlamını ve Allah'ın muradını en iyi Hz. Peygamber'in anlamış olduğunu, dolayısıyla O'nun penceresinden İslâm'a dair konuşmak gerektiğini anlatmaya çalışmıştır. Bu paragrafı yazarın kendi cümlesiyle sonlandırılırım: "İslâmiyeti Hz. Peygamber gibi, ama bugün yaşayalım."⁹

Eser, kısa bir *sonuç* (s. 153-156) ve *bibliyografya* (s. 157-160) ile son bulmaktadır. Sonuç bölümünde kitabın özeti ve ana mesajı mahiyetinde Siyer Tasarımı'nın dayanması gereken ilkeler sıralanmıştır.

Bu eser, siyerin yeniden anlamlandırılması ve doğru bir peygamber algısının oluşturulması gayretiyle yazılmış, orijinal tespit ve öneriler sunarak küçük hacmine karşın metodoloji sahasında büyük bir boşluğu doldurmayı başarmış özgün bir çalışmadır. Bu alanda atılan ilk adımlar olması açısından eksiklikleri vardır. Fakat eksiklikleri gidermek ve yanlışları tashih etmek geleceğin genç akademisyenlerine düşmektedir.

⁸ Aşırı sevginin cehaletle birleşmesi sonucu Hz. Peygamber'le ilgili yanlış anlamlandırmaların açığa çıkacağına eserinde yer yer değinmiştir.

⁹ Öz, Şaban, *Siyer Tasarımı*, Mana Yay., İstanbul 2015, s. 138.